

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

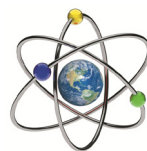
№12
2025

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 394 sahifa,
2-dekabr, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo‘yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo‘yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta’limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo‘yicha
ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Yangi O'zbekiston sharoitida ayollar ijtimoiy faolligini oshirishda psixologik motivatsiya va o'z-o'zini rivojlantirish strategiyalari	26
Xuseynova Abira Amanovna	
Pragmalinguodidactic Principles in Teaching English for Philologist Students and their Application in Intercultural Communication.....	31
Arzieva Bibi-Sanem Aynazarovna	
Metakognitiv ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan biologiya o'quv materiallarini loyihalash, joriy etish va samaradorligini baholash.....	35
Abdurasulova Gulrux Habibullayevna	
Oligofreniya holatida neyropsixologik tashxislar qo'llanilishining umumiy masalalari	40
Akramov Dostonbek Ikromjon o'g'li, Xojaliyeva Sarvinov Elyorjon qizi	
Oliy ta'lim muassasalari talabalarida kreativ kompetensiyani rivojlantirish pedagogik muammo sifatida ...	44
Asatova Dildora Aslamovna	
Ingliz tili o'qish ko'nikmalarini takomillashtirishda autentik manbalarning roli.....	49
Bekmuratova Nargiza Arislanbayevna	
Insuldan keyingi nutqni tiklashda logopedik reabilitatsiya va nevrologik muolajalar integratsiyasi	52
Boltaboyeva Xurshida Sharofiddinovna	
The Concept of Symbols in Linguoculturology	56
Hamraqulova Gulandom Sodiq qizi	
Buyuk ipak yo'li xalqlari o'rtasidagi pedagogik va madaniy aloqalarning vujudga kelishi.....	59
Mirxalilova Nargiza Akbarovna	
Bo'lajak tarbiyachilarni bolalarni nutqini o'stirishga bo'lgan kasbiy-pedagogik tayyorgarligini o'stirish	63
Mitaliboyeva Dildora	
Koxlear implantli bolalarning eshituv-nutqiy faolligini oshirishda differensial yondashuv asosida korreksion-pedagogik ish	66
Nartayeva Shahnova Yulchibayevna	
Fasilitatsion yondashuv asosida kichik maktabgacha yoshdagi bolalarda adaptiv ko'nikmalarni rivojlantirishning psixologik-pedagogik mexanizmlari.....	71
Normatova Nilufar Komilovna	
Boshlang'ich sinflarda disgrafiyasi bo'lgan o'quvchilarda yozish kompetensiyalarini shakllantirishning ilmiy-nazariy asoslari (XIX–XXI asrlarda).....	76
Qaxxorova Saidaxon, Mamarajabova Zulfiya	
Raqamli texnologiyalar va onlayn platformalar orqali olimpiya ta'limini rivojlantirish: yoshlar orasida axloqiy va jismoniy madaniyatni oshirish	80
Qodirov Jurabek Mamatsimonovich	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida sun'iy intellekt bilim va savodxonligini rivojlantiradigan innovatsion jismoniy-interaktiv o'yinlar: pedagogik model	83
Quvonova Nodirabegim Shavkat qizi	
"Sab'ai sayyor" asarida qo'llangan onomastik birliklar haqida mulohazalar	87
Gadayev Oybek Yaxshiboyevich, Ravshanova Sharbatoy Rahmatilla qizi	
Ijtimoiy tarmoq shifokorlarining masofaviy konsultatsiyalari shaxs psixikasi va salomatligiga ta'siri	91
Askarova Nargiza Abdivaliyevna, Ravshanova Zarnigor Daminovna	
Talabalar ilmiy dunyoqarashini rivojlantirishda innovatsion ta'lim texnologiyalari va interfaol metodlardan foydalanish.....	95
Satvoldiyev Faxriddin Akbarali o'g'li	
Innovatsion ta'lim texnologiyalari orqali pedagoglarning kreativligini rivojlantirish	99
Saydullayeva Gulasal Umidjon qizi	
Maktabgacha yoshdagi bolalar motorikasini rivojlantirishning standart modeli	102
Sirojiddinova Xamidaxon Xasanboy qizi	
Bo'lajak o'qituvchilarning shaxslararo munosabat kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari	106
Turg'unova Gulnoza Muhammadjonovna, Xodjiyeva Mahliyo	

Shaxsdagi mehnat motivatsiyasi samaradorligini ta'minlashga xizmat qiluvchi korrelyatsion bog'liqliklar tahlili	109
Xusanov Samariddin Maxmadaminovich	
Auditoriyadan tashqari musiqiy mashg'ulotlarni art-terapiya yordamida tashkil etish asoslari	112
Yarashev Jo'rabek To'rayevich	
Формирование творческого мышления школьников на уроках музыки	117
Габдулманова Ильнура Минисламовна	
Теоретико-методологические основы коллаборативного обучения, кооперативных подходов и интерактивных педагогических методов	119
Жураева Мафтуна Бахтиёр кизи	
Педагогическое колесо как инструмент формирования цифровой компетентности будущих педагогов дошкольного образования	124
Уразова М. Б., Усманова У. Б.	
Особенности гражданского воспитания обучающихся в системе "школа–махалля" в Узбекистане ..	130
Хайдаров Шавкат Шамсиддин угли	
Педагогические условия формирования языковой грамотности у учащихся с тяжелыми нарушениями речи	135
Юсупова Зулайхо Бахром кизи	
Valeologik tarbiyada o'yin texnologiyalarining ahamiyati	139
Berkinova Charos Islomovna	
O'quvchilarda faol fuqarolik kompetensiyasi tushunchasi, mazmuni va shakllanishi	142
Buvorayeva Gulruh Shoikrom qizi	
Boshlang'ich ta'limda STEAM yondashuvi asosida o'qitishning didaktik imkoniyatlari	145
Cho'tboyeva Munisxon Eshpo'lat qizi	
Tabiatga muhabbat: maktabgacha ta'limda milliy qadriyatlar va o'yinlar orqali ekologik tarbiya	150
Ergasheva Umriniso Komilovna	
Zamonaviy ta'lim – talabalar ijtimoiy intellektini shakllantirish omilidir	153
Ermatova Gulnoz Pirimovna	
O'zbekistonning eng yangi tarixi fanini o'qitishda pedagogik texnologiyaning o'rni	156
Gazibekova Feruza Hakimovna	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining raqamli texnologiyalar muhitida tanqidiy va mustaqil fikrlashini rivojlantirish metodikasi	159
Haydarova Feruza Haydar qizi	
Talabalarda ma'naviy-axloqiy fazilatlar va sifatlarni shakllantirish mexanizmi	162
Jumanazarova Dilnoza Umurzaqovna	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning kasbga bo'lgan qiziqishlarini shakllantirishda interfaol metodlarni qo'llash texnologiyasi	165
Jumayeva Malika Aliyevna	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarda kasbiy-nutq madaniyatini rivojlantirish	168
Lutfetdinova Ra'no Xusnetdinovna	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik rivojlanishga zamonaviy yondashuvlar va jahon tajribalari ..	172
Masharipova Barno Erkin qizi, Adilbayeva Dilnoza Adilbay qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida til o'yinlari texnologiyalarining nazariy asoslari	175
Masharipova Dilfuza Muxammadjon qizi	
Maktabgacha ta'lim tarbiyachisi pedagogik faoliyatining o'ziga xosligi	178
Muhammadiyeva Feruza Turakulovna	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarini og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishda aksiologik yondashuvdan foydalanish metodikasi	181
Muhiddinova Munira Xayrullayevna	
Boshlang'ich ta'lim jarayonida matematika fanini o'qitishda raqamli transformatsiya vositalaridan foydalanishning metodik paradigmasi	184
Narzullayeva Sevara Omonovna	
O'qituvchining muloqot madaniyatini shakllantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari	187
Nizamova Nodira Paxritdinovna	
Integrativ yondashuv asosida o'quvchilarning nutqiy kompetentligini rivojlantirishning mazmuniy izohlanishi	191
Oysha Qurbonova, Nodira Abduraimova	
Boshlang'ich ta'limda Finlandiya tajribasi	195
Nodira Sherboyeva	

Kutubxonachi kutubxona-axborot xizmati jarayonining yetakchi ishtirokchisi sifatida	198
O'ktam Nosirov	
Pedagogik ta'lim transformatsiyasida talabalarning tadqiqotchilik kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyasi.....	204
Rustamova Shoxista Omonjonovna	
Globallashuv sharoitida axborot-psixologik xavfsizlikni shakllantirish masalalari.....	208
Raxmatjonov Shoxjahon Dilshodbek o'g'li	
Talabalarga ingliz tilini o'qitishning zamonaviy innovatsion texnologiyalari	212
Sa'dullayeva Rushana	
Boshlang'ich sinf matematika darslarida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish	215
Saidova Dilbar Erkinovna	
Pedagog xodimlarda tolerantlik namoyon bo'lishining determinantlari.....	218
Sattorova Maxliyo Dilmurod qizi	
Kreativ metodlar orqali maktabgacha yoshdagi bolalarda kreativ tafakkur va fikrlashni rivojlantirish	223
Sultonboyeva Baxriniso Ilhomjon qizi	
Artpedagogika texnologiyalaridan foydalanib maktabgacha yoshdagi bolalarda dialogik nutqni rivojlantirish metodikasi	226
Xolmatova Fotima Baxtiyor qizi	
Boshlang'ich ta'limda yashil kompetensiyalarni shakllantirish yo'nalishlari	229
Yaqubova Shoir Tog'aymuratovna	
Emotsional intellektni rivojlantirishning nazariy asoslari.....	233
Yarmatov Raxmboy Baxramovich	
Boshlang'ich ta'limda o'quv veb-saytlari orqali til kompetentligini rivojlantirish	239
Zokirova Sohila Muxtoraliyevna, Muxammadjonova Diyorabonu Muzaffarjon qizi	
Языковые изменения в русском языке XXI века: исследование новых слов, сленга, интернет-коммуникации, влияния англицизмов и глобализации на современный русский язык	242
Марупова Дилфуза Давроновна	
Oliy ta'limda talabalarining ilmiy-tadqiqot faoliyatining maqsad va vazifalari	247
F. R. Xosilova	
Boshlang'ich ta'lim texnologiya darslarida o'quvchilarni tabiiy materiallar bilan ishlashga o'rgatish	251
Kambarov Nodirjon Sattarovich, Nasirjanova Feruzaxon Alixon qizi	
Boshlang'ich ta'limda STEAM yondashuvining qo'llanilishi va uning samaradorligi.....	256
Abdulazizova Yulduz Abdujabbor qizi	
Tabiiy fanlarni o'qitishda STEAM yondashuvi asosida kreativlikni rivojlantirish metodikasi	259
Abdullayeva Dilrabo Fayzulla qizi	
Umumta'lim maktablarida o'quvchilarda shaxs ma'naviy qiyofasini shakllantirishning zamonaviy pedagogik texnologiyalari.....	262
Aliyeva Zuxra Tursunboyevna	
Yosh avlodni madaniy-tarixiy yondashuv asosida tarbiyalashda madaniy-ma'rifiy muassasalarning o'rni..	265
Aripov Shokirjon Olimovich	
Ta'limda yangi texnologiya: 4K modeli va uni amalga oshirish yo'llari.....	268
Avliyoqulova Nasiba Choriyevna	
Badiiy-tarixiy materiallarni ta'lim jarayoniga integratsiyalashning metodologik asoslari	272
Baratov Baxtiyorjon Qodirovich	
Bolaning maktabgacha ta'lim tashkilotiga moslashishida o'yinning roli.....	275
Barno Masharipova Erkin qizi, Zuhrobova Mahliyo Abdulatif qizi	
Boshlang'ich sinf o'qish savodxonligi darslarida integrativ yondoshuvdan foydalanish texnologiyasi	278
Ernazarova Laylo Abdusaitovna, Saidahmadova Gulrux Farrux qizi	
Bo'lajak tarbiyachilarda metarefleksiv fikrlashni rivojlantirishning psixologik-pedagogik asoslari	284
Ismailova Nilufar Isroildjanovna	
Semantic and Cross-Cultural Features of Food-Based Idioms in Karakalpak and English Languages.....	289
Jiemuratova Gulistan Koshkinbaevna	
Filolog talabalarida mustaqil fikrlash va qaror qabul qilishni rivojlantirishda metakognitiv yondashuvlarning didaktik mexanizmlari.....	292
Jo'rayeva Dilnoza Ro'zimat qizi	
Rivojlantiruvchi sohalar kompetensiyalariga integratsion yondashuv asosida maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash texnologiyasini rivojlantirish	296
Jo'rayeva Zilola Sayfiddin qizi	

Psixologlar kasbiy komponentlarini rivojlantirishda matematik usullardan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari.....	302
Kuziyeva Dilnura Dilmurotovna	
O'zbekiston metodik maktabida sotsiolingvistik kompetensiyani shakllantirish bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar tahlili	306
Madaminova Gulzira Gulamkadirovna	
Maxsus pedagogika fanlarini o'qitishning nazariy-metodik asoslari	313
Maqsudova Nodira Alijonovna	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda metakognitiv ko'nikmalarni rivojlantirishda ertakterapiya texnologiyalaridan foydalanish metodikasi	317
Muxiddinova Difuza Sherdor qizi	
Nutq madaniyatini shakllantirishda o'qituvchi nutqining roli.....	320
N. Q. Olimova	
Boshlang'ich ta'lim jarayonida matematika fanini o'qitishda raqamli transformatsiya vositalaridan foydalanishning metodik paradigmasi	323
Narzullayeva Sevara Omonovna	
O'quvchilarda ekologik madaniyatni shakllantirish metodikasi	326
Normirzayeva Maftunaxon Ilyosjon qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tadqiqot faoliyatini rivojlantirishda intensiv ta'lim texnologiyalarining metodik asoslari.....	329
Olloqulova Farzona Umedillayevna	
Maktabgacha ta'lim yoshidagi giperaktiv bolalar bilan ishlashda pedagogik kompetentligini oshirish metodikasi	332
Raimqulova Sojida Abdusaid qizi	
Talabalarning tadqiqotchilik kompetensiyalarini shakllantirishning nazariy asoslari	335
Rustamova Shoxista Omonjonovna	
Inklyuziv ta'limni tashkil etishning xorijiy pedagogik amaliyotdagi modellari	339
Sultonova Zarina Uchqun qizi	
Xalq pedagogikasida ertaklarning tarbiyaviy va ma'naviy-ma'rifiy ahamiyati: ma'naviy begonalashuvga qarshi tarbiyaviy omil sifatida	343
To'xtasinova Farida Davlatali qizi	
B1 darajadagi talabalar uchun xorijiy tilni o'qitishda audiovizual texnologiyalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirishning metodik asoslari	347
Toshpulatova Shaxsanam Xolmurodovna	
Kontekstli ta'lim va uning boshlang'ich ta'lim matematikasidagi ahamiyati haqida	350
Umarova Nigora Alisherovna	
Oiladagi psixologik muhitning o'spirinlarda to'liqsizlik kompleksi shakllanishiga ta'siri	353
Xalmuratova Dilorom Abdikarimovna	
Ta'limda faktcheking: misinformatsiya va dizinformatsiyaga qarshi kurashishning pedagogik asoslari	356
Xidirova Maftuna Ilhom qizi	
Maktab o'quvchilarini falsafiy va dunyoqarashga tayyorlash omillari	362
Xo'shboqova Farida Komiljon qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq faoliyatini rivojlantirishning lingokognitiv asoslari	370
Xusanova Gulruxsor To'liqin qizi, Aliyeva Muhlis Baxodir qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqiy kompetensiyasini oshirish	374
Zokirova Sohibaxon Muxtaraliyevna, Erkinova Nazokatxon Anvarjon qizi	
Эффективность занятий кроссфитом в повышении уровня общей физической подготовленности слушателей института повышения квалификации МВД Республики Узбекистан	377
Албеков Шокир Адилбекович	
Роль торговых и кочевых маршрутов в формировании лингвокультурных заимствований между Хорезмом и Южной Сибирью.....	381
Сатымова Светлана Сатымовна	
Использование искусственного интеллекта в обучении русскому языку как иностранному: проблемы и решения.....	385
Ташева Дилором Салимовна	
Проблемы использования коммуникативного метода в преподавании русского языка студентам	389
Тоджибоева Наргиза Джумабоевна	

TA'LIMDA FAKTCHEKING: MISINFORMATSIYA VA DIZINFORMATSIYAGA QARSHI KURASHISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Xidirova Maftuna Ilhom qizi

A. Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy instituti
“Boshlang‘ich ta’lim va filologiya fanlari metodikasi”
kafedrası katta o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta’lim sohasida misinformatsiya va dizinformatsiyaning tarqalish omillari, ularning o‘quvchilarning axborot savodxonligi, tanqidiy fikrlashi va ta’lim jarayonining sifatiga ta’siri keng yoritiladi. Shuningdek, faktcheking texnologiyalaridan foydalanishning nazariy asoslari, ularni maktab va oliy ta’limda joriy etishning metodik yo‘llari, o‘qituvchilarning raqamli madaniyatini rivojlantirish ehtiyoji hamda o‘quvchilar bilan axborotni tekshirish ko‘nikmalarini shakllantirish modeli ishlab chiqilgan. Dunyo tajribasi, normativ talablar va zamonaviy yondashuvlar asosida misinformatsiya va dizinformatsiyaga qarshi kurashishning samarali strategiyalari taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: misinformatsiya, dizinformatsiya, faktcheking, media savodxonlik, axborot madaniyati, ta’lim texnologiyalari, tanqidiy fikrlash.

Abstract: This article provides a comprehensive overview of the factors that contribute to the spread of misinformation and disinformation in the field of education, as well as their impact on students’ information literacy, critical thinking, and the overall quality of the educational process. The article also examines the theoretical foundations of fact-checking technologies, methodological approaches to their implementation in school and higher education, the need to develop teachers’ digital culture, and a model for forming information-verification skills in students. Based on global experience, regulatory requirements, and modern approaches, effective strategies for combating misinformation and disinformation are proposed.

Key words: misinformation, disinformation, fact-checking, media literacy, information culture, educational technologies, critical thinking.

Аннотация: В статье представлен комплексный обзор факторов, способствующих распространению дезинформации и искажений в сфере образования, а также их влияния на информационную грамотность, критическое мышление студентов и качество образовательного процесса. Рассматриваются теоретические основы использования технологий фактчекинга, методические подходы к их внедрению в школьное и высшее образование, необходимость формирования цифровой культуры преподавателей и модель развития навыков проверки информации у студентов. На основе мирового опыта, нормативных требований и современных подходов предлагаются эффективные стратегии борьбы с дезинформацией и искажениями.

Ключевые слова: мисинформация, дезинформация, фактчекинг, медиаграмотность, информационная культура, образовательные технологии, критическое мышление.

KIRISH

Globalashuv sharoitida axborot oqimining keskin ortishi, ijtimoiy tarmoqlar orqali fikrlarning tezkor tarqatilishi jamiyat hayotining barcha sohalariga, jumladan ta’lim tizimiga ham bevosita ta’sir ko’rsatmoqda. Internetda har kuni trillionlab kontent yaratiladi va ulardan katta qismi tekshirilmagan, sub’ektiv yoki manipulyativ xarakterga ega. Ayniqsa, o‘quvchilar va talabalar ishonchsiz manbalar ta’siriga tez beriladigan guruh bo’lgani sababli ularda axborotni ajratish, tahlil qilish va baholash ko‘nikmalarini shakllantirish muhim pedagogik vazifaga aylanmoqda. Ta’kidlab o’tish joizki, O‘zbekistonda bugungi kunda mediasavodxonlik darajasi ham kundan-kunga rivojlanib bormoqda, ammo hali-hanuz bu yo’nalishda bir qator islohotlar amalga oshirilishi lozim. Afsuski, bugungi kunda tarqatilayotgan axborotning rost yoki yolg‘onligi ahamiyatga ega emas, ko’proq auditoriya ko’rsa va belgilangan resursga kirs bo’ldi. Auditoriyasi katta internet resurslari jamoatchilik fikrini boshqarish vositasi sifatida katta siyosiy va ijtimoiy ahamiyatga ega bo’lmoqda. Bu esa, o’z navbatida, misinformatsiya va dizinformatsiyaning keng tarqalishiga sabab bo’lmoqda. ^[1]

Misinformatsiya tasodifan tarqatilgan noto'g'ri ma'lumot bo'lsa, dizinformatsiya ongli tarzda manipulyatsion maqsadda tarqatilgan yolg'on axborotdir. Ikkalasi ham o'quvchilarga, maktab muhitiga, ta'lim sifatiga va o'qituvchi-ota-ona munosabatlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. ^[2] Shuning uchun ta'lim muassasalarida faktcheking madaniyatini shakllantirish, media savodxonlikni rivojlantirish va raqamli kompetensiyalarni kengaytirish dolzarb vazifa bo'lib turibdi. Maqolaning maqsadi – ta'limda misinformatsiya va dizinformatsiyaga qarshi kurashishning ilmiy asoslarini yoritish, faktchekingning pedagogik imkoniyatlarini tahlil qilish va uning ta'lim jarayoniga integratsiya strategiyalarini ishlab chiqishdir.

Misinformatsiya – aniqlashtirilmagan, tekshirilmagan yoki noto'g'ri talqin etilgan axborotning ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalari orqali tarqalishidir. ^[3] U ko'pincha manba savodsizligi, faktlarni noto'g'ri tushunish, shoshqaloqlik bilan ma'lumot tarqatish yoki emotsional reaksiyalar kabi omillar natijasida yuzaga keladi. Shu bilan birga, dizinformatsiya misinformatsiyadan farqli o'laroq, maqsadli va rejalashtirilgan axborotdir. U siyosiy manipulyatsiya, iqtisodiy manfaat, jamoatchilik fikriga ta'sir qilish yoki vahima tarqatish kabi maqsadlarda yaratiladi va ongli ravishda tarqatiladi. Natijada, misinformatsiya va dizinformatsiya jamiyatda noto'g'ri tushunchalar, xato qarorlar va ijtimoiy muammolar paydo bo'lishiga olib keladi, shuning uchun ularni aniqlash va qarshi choralar ko'rish ta'lim va media savodxonlik kontekstida juda muhim hisoblanadi. Ta'lim tizimi ushbu ikki turdagi noto'g'ri axborotning faol iste'molchisi va tarqatuvchisiga aylanish xavfiga ega. ^[4]

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Misinformatsiya va dizinformatsiya ta'lim jarayonining shakllanishiga chuqur ta'sir ko'rsatadigan omillardan hisoblanadi. Avvalo, noto'g'ri ma'lumotlarning o'quvchilar orasida tarqalishi ularning bilim olish jarayonida ilmiy asoslangan faktlardan chalg'ishiga sabab bo'ladi. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlarda tarqaladigan tekshirilmagan xabarlar, vizual manipulyatsiyalar yoki sun'iy intellekt orqali yaratilgan kontentlar o'quvchilar ongida haqiqat bilan yolg'on o'rtasidagi farqni ajratishni qiyinlashtiradi. Bu esa o'quvchilarning kognitiv rivojlanishiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatib, faktlar asosida fikrlashdan ko'ra shov-shuvli xabarlarni qabul qilishga moyillikni kuchaytiradi. Natijada, ularning ilmiy mantiq bilan fikrlash, xulosa chiqarish va axborotni baholash qobiliyatlari sustlashadi. Pedagogik jarayon nuqtayi nazaridan misinformatsiya va dizinformatsiya o'quv materiallarining sifati va ishonchligini pasaytirish xavfini tug'diradi.

O'qituvchilar tomonidan darsda tekshirilmagan, manbasi noma'lum yoki noto'g'ri talqin qilingan ma'lumotlardan foydalanish ta'lim jarayonining ob'yektivligi va ilmiy asoslanganligini zaiflashtiradi. Bu holat o'quvchilarda predmetga bo'lgan ishonchni kamaytiribgina qolmay, umuman ta'lim tizimiga bo'lgan e'tiqodning pasayishiga ham olib kelishi mumkin. Shu bilan birga, o'qituvchilar noto'g'ri axborotni tasodifan tarqatib yuborgan hollarda, dars sifati va pedagogik natijalarning barqarorligi buziladi. Bunday vaziyatlar ta'lim jarayonida axborot manbalarini sinchiklab tanlash, materialni faktlar bilan tasdiqlash va o'quvchilarga ishonchli bilim yetkazish bo'yicha yangi pedagogik mas'uliyatlarni yuzaga keltiradi. Ijtimoiy va psixologik jihatdan esa misinformatsiya va dizinformatsiya maktab jamoasida turli tushunmovchiliklar, asossiz xavotirlar va ijtimoiy tarangliklarning kuchayishiga sabab bo'ladi.

Ota-onalar orasida tekshirilmagan xabarlar tarqalishi maktabning obro'siga putur yetkazishi, hatto ta'lim jarayoniga sun'iy ravishda tashqi bosimlar paydo bo'lishiga olib keladi. O'quvchilar esa, ayniqsa yoshlar, ijtimoiy tarmoqlarda tekshirilmagan kontentni oson ulashishlari sababli bilmagan holda yolg'on axborot kampaniyalarining ishtirokchisiga aylanib qolishlari mumkin. Bu esa nafaqat ularning raqamli madaniyatini zaiflashtiradi, balki axborotni tanlab olish mas'uliyatining pastligi sababli intellektual xavflarni ham kuchaytiradi. Umuman olganda, noto'g'ri ma'lumotning ta'lim muhitida keng tarqalishi o'quvchilarning tanqidiy fikrlash kompetensiyasining pasayishiga, jamiyatning axborot muhitida haqiqatning qiymati kamayishiga va umumiy ta'lim sifatining izdan chiqishiga olib keladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Misinformatsiya va dizinformatsiya jarayonlarining ta'lim boshqaruvida ta'siri nihoyatda dolzarb masaladir, chunki noto'g'ri axborot maktab rahbariyati, hududiy ta'lim bo'limlari va siyosiy qaror qabul qiluvchilar faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Avvalo, boshqaruv tizimida qarorlar aniq, tekshirilgan va obyektiv ma'lumotlar asosida qabul qilinishi lozim. Ammo informatsion muhitda tarqalayotgan yolg'on yoki manipulyativ xabarlar rahbarlarni real vaziyatdan chalg'itib, noto'g'ri strategik qarorlar qabul qilinishiga sabab bo'lishi mumkin. Masalan, maktabdagi holat, o'quvchi xavfsizligi, o'quv jarayonidagi muammolar yoki o'qituvchilarga oid vaziyatlar bo'yicha asoslanmagan mish-mishlar rahbariyat va jamoa o'rtasida ishonchsizlikni kuchaytiradi. Bu esa boshqaruvning ochiqdigi va shaffofligini pasaytirib, ta'lim muassasasining ichki kommunikatsiya tizimini izdan chiqaradi.

Misinformatsiya va dizinformatsiya tezkor tarqalayotgan zamonaviy jamiyatda tanqidiy fikrlash ta'lim jarayonining asosiy kompetensiyalaridan biri sifatida yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda. Chunki noto'g'ri

ma'lumotlarning ko'payishi o'quvchilarni axborotni avtomatik qabul qilishga undaydi, bu esa ularning mustaqil tahlil qilish, manba ishonchligini baholash va mantiqiy xulosa chiqarish qobiliyatlarini zaiflashtiradi. Shunday sharoitda faktcheking tanqidiy fikrlashni shakllantirishning eng amaliy vositasi sifatida xizmat qiladi: o'quvchilar dalillarni tekshiradi, manbalarni solishtiradi, ma'lumotning haqqoniyligini tahlil qiladi va yolg'on xabarlar mexanizmini anglay boshlaydi. Natijada ta'lim jarayonida faktlarni tekshirish madaniyati shakllanib, o'quvchilar misinformatsiya va dizinformatsiyaga duch kelganida unga tanqidiy yondashishni o'rganadi. Bu jarayon nafaqat intellektual mustaqillikni kuchaytiradi, balki axborot xavfsizligi bo'yicha ongli xulqni shakllantirib, o'quvchilarni raqamli makonning faol va mas'uliyatli ishtirokchisiga aylantiradi.

UNESCO standartlariga ko'ra, media savodxonlik o'quvchilarning raqamli axborot maydonida ongli harakat qilishini ta'minlovchi asosiy kompetensiyalar majmuasidir. ^[5] U kontentning maqsadini tahlil qilish, manipulyatsion belgilarni aniqlash, axborot oqimini boshqarish va xavfsiz raqamli xatti-harakatlarni o'z ichiga oladi. Faktcheking jarayoni media savodxonlikning asosiy vositalaridan biridir: u o'quvchilarga ma'lumot manbalarini tekshirish, dalillarni solishtirish, xabarlarining ishonchlik darajasini aniqlash va raqamli makonda ongli qarorlar qabul qilishga yordam beradi. Natijada faktcheking faqat noto'g'ri ma'lumotlarga qarshi kurash vositasi bo'lib qolmay, balki UNESCO ta'kidlagan media savodxonlik elementlarining amaliy shakllanishini ta'minlovchi samarali pedagogik mexanizmga aylanadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Raqamli makonda misinformatsiya va dizinformatsiya oqimining kuchayishi faqat o'quvchilarning individual axborot xatti-harakatlariga emas, balki butun ta'lim tizimi faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli media savodxonlikni rivojlantirish UNESCO tomonidan belgilangan ta'lim standartlarining ajralmas qismiga aylangan. Bu standartlarga ko'ra, o'quvchilar nafaqat axborotni iste'mol qiluvchi, balki uni tahlil qila oladigan, manipulyativ xabarlarni aniqlay oladigan va xavfsiz raqamli muhitda ongli qaror qabul qiladigan subyekt sifatida shakllanishi kerak. Avvalgi paragraflarda qayd etilganidek, faktcheking tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning asosiy vositalaridan biri bo'lib, o'quvchilarni dalillarni tekshirish, manba ishonchligini baholash va xabarlarining haqqoniyligini aniqlashga o'rgatadi. UNESCOning media savodxonlikka oid yondashuvi aynan shu jarayonni mustahkamlab, faktchekingning ta'limdagi o'rnini yanada kengaytiradi, chunki misinformatsiya va dizinformatsiya xavfini kamaytirish faqat texnik ko'nikmalarni emas, balki axborot bilan ishlash madaniyatini shakllantirishni talab etadi. Shu ma'noda, media savodxonlik, tanqidiy fikrlash va faktcheking o'zaro bog'langan yagona tizim bo'lib, ular ta'limni raqamli xavflardan himoya qiluvchi, o'quvchilarni mustaqil fikrlaydigan va mas'uliyatli raqamli fuqaro sifatida tarbiyalovchi muhim poydevorni yaratadi. Faktchekingni samarali tashkil qilishning bir necha texnika va usullari bo'lib, ularning ta'limga integratsiya qilinishi o'quvchilarning axborot bilan ongli va tizimli ishlash ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Xususan, xalqaro tajribada keng qo'llaniladigan "CRAAP Test" (Currency, Relevance, Authority, Accuracy, Purpose) o'quvchilarga har qanday axborot manbasini tahlil qilishga yordam beradigan metodlardan biridir. Ushbu yondashuv orqali o'quvchilar muallifning kimligini aniqlash, manbaning tashkilotga mansubligi, e'lon qilingan sanasi, dalillarning mavjudligi va materialning maqsadini baholash kabi muhim jihatlarni tahlil qilishni o'rganadi. Bu esa oldingi boblarda ko'rib o'tilgan media savodxonlik va tanqidiy fikrlashning amaliy davomi bo'lib, o'quvchi nafaqat noto'g'ri axborotdan himoyalani, balki axborotni tekshirish va ishonchlik darajasini aniqlash bo'yicha tizimli yondashuvni qo'llash imkoniga ega bo'ladi. Natijada, faktcheking texnikalarining o'quv jarayoniga integratsiyasi misinformatsiya va dizinformatsiyaga qarshi kurashning eng samarali pedagogik vositalaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. ^[6]

JST (Joint Source Testing) modeli misinformatsiya va dizinformatsiyaga qarshi kurashning samarali pedagogik mexanizmi sifatida nafaqat o'quvchilarning tanqidiy fikrlashini shakllantirishga, balki ta'lim boshqaruvining samaradorligini oshirishga ham xizmat qiladi. Ushbu besh bosqichli model – idrok qilish, savollar berish, tekshirish, xulosa chiqarish va taqqoslash-muhokama – o'quvchilarga axborotni sistematik tahlil qilishni o'rgatadi va dars jarayonida faktlarga asoslangan qarorlar qabul qilishni rag'batlantiradi. Shu orqali maktab rahbariyati va hududiy ta'lim bo'limlari axborot oqimini nazorat qilish, darslarda ishlatiladigan manbalarni baholash va pedagogik qarorlarni asoslash imkoniyatiga ega bo'ladi. JST modeli nafaqat o'quvchilarda faktcheking ko'nikmalarini rivojlantiradi, balki ta'lim boshqaruvchilari uchun ham ta'lim jarayonining shaffofligi, ishonchligi va sifatini ta'minlashda amaliy vosita sifatida xizmat qiladi. Natijada, ta'lim boshqaruvi va o'quv jarayoni o'rtasida uzviy aloqa o'rnatilib, misinformatsiya va dizinformatsiya ta'sirini kamaytirish bilan birga, raqamli makondagi xavfsiz va tizimli axborot muhitini yaratishga zamin yaratiladi.

Bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlar va onlayn platformalarda tarqaladigan vizual kontent – fotosuratlar, videolar va infografikalar – tez-tez misinformatsiya yoki dizinformatsiya vositasi sifatida ishlatiladi. Shu sababli, o'quvchilar va ta'lim boshqaruvi xodimlari uchun vizual axborotni tekshirish ko'nikmalari muhim ahamiyat kasb etadi. Buning birinchi va eng keng qo'llaniladigan usuli – reverse image search (teskari rasm qidiruv) bo'lib,

Google Images yoki TinEye kabi vositalar orqali rasmning asl manbasi, birinchi e'lon qilingan vaqti va internetdagi tarqalish tarixini aniqlash mumkin. Bu usul rasmning manipulyatsiya qilingan yoki kontekstdan chiqarilganini aniqlashda juda foydali. Ikkinchi metod – metadata tahlili, ya'ni rasm yoki videoning fayl ma'lumotlarini (kamera turi, surat olingan sana va vaqt, geolokatsiya) tekshirishdir. Metadata orqali rasmning original yoki soxta ekanligini, uni qayta ishlash darajasini aniqlash mumkin. Shu bilan birga, grafik manipulyatsiyalarni aniqlash texnikalari ham muhim bo'lib, ular yordamida fotomontaj, rang kontrasti, yorug'lik va soyalar orqali yaratilgan sun'iy o'zgarishlarni aniqlash mumkin.

Videolarni tekshirishda esa deepfake indikatorlariga e'tibor qaratish talab etiladi. Bunga ko'z harakatining tabiiy bo'lmagan ritmi, yuzning notabiiy yorug'lanishi yoki audio bilan sinxronlik buzilishi kabi belgilar kiradi. Masalan, gapirayotgan odamning lab harakatlari va tovushning mos kelmasligi yoki yuzdagi g'ayrioddiy yorug'lik o'zgarishlari deepfake mavjudligini ko'rsatadi. ^[7] Pedagogik jihatdan, bu ko'nikmalarni o'quvchilarga o'rgatish faktcheckingning amaliy yo'nalishini mustahkamlash bilan birga, ularni raqamli makonda ongli va xavfsiz harakat qiladigan shaxs sifatida tarbiyalashga yordam beradi. Shu tariqa, vizual kontentni tekshirish nafaqat misinformatsiya va dizinformatsiya oqimiga qarshi samarali vosita, balki media savodxonlik va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning muhim pedagogik komponenti sifatida xizmat qiladi.

Vizual kontentni tekshirish ko'nikmalari ta'lim boshqaruvi uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi, chunki maktab rahbariyati va hududiy ta'lim bo'limlari qarorlarni qabul qilishda asosli va ishonchli axborotga tayanishi zarur. Internet va ijtimoiy tarmoqlarda tarqaladigan fotosuratlar, videolar yoki infografikalar ko'pincha kontekstdan chiqarilgan, manipulyatsiya qilingan yoki soxta bo'lishi mumkin, bu esa maktab ichidagi muammolar, o'quvchi xavfsizligi yoki pedagogik jarayonlar haqidagi noto'g'ri xulosalarga olib keladi.

Vizual kontentni tekshirish metodlarini amaliyotga joriy qilish orqali ta'lim boshqaruvchilari rasm va videolarning asl manbasini aniqlash, ularning haqqoniyligini baholash va qarorlarini asoslash imkoniga ega bo'ladi. Maktab direktorlari uchun faktchecking va media savodxonlik faoliyatlarini ta'lim jarayoniga integratsiya qilish strategik boshqaruv vazifalaridan biri hisoblanadi. Chunki darslarda faktchecking bo'yicha mini-topshiriqlar berilishi, o'quvchilarning mustaqil axborot izlash ko'nikmalarini rivojlantirish yoki Factchecknet.uz, PolitiFact, Snopes kabi platformalardan foydalanish bevosita maktab rahbariyatining tashkiliy qo'llab-quvvatlovini talab qiladi. Direktorlar bu jarayonni samarali boshqarish orqali o'qituvchilarga zarur resurslar yaratadi, media savodxonlik bo'yicha tematik haftaliklar tashkil etadi hamda ota-onalar uchun "Raqamli gigiyena" bo'yicha seminarlar o'tkazilishini muvofiqlashtiradi. Bu faoliyatlar ta'lim muassasasida axborot xavfsizligini ta'minlash, misinformatsiya va dizinformatsiya tarqalishining oldini olish hamda barcha manfaatdor tomonlarning raqamli madaniyatini oshirishga xizmat qiladi. Natijada, maktab direktori faktchecking tashabbuslarining tashkiliy rahbari sifatida nafaqat o'quvchilarning tanqidiy fikrlashini, balki butun maktab jamoasining axborot madaniyatini rivojlantiruvchi muhim boshqaruv figuraga aylanadi.

Dunyo tajribasi media savodxonlikni ta'lim jarayoniga integratsiya qilishning samarali usullarini ko'rsatadi. Masalan, Finlyandiya maktablarida axborotni tahlil qilish ko'nikmalari birinchi sinfdan boshlab shakllantiriladi va bu davlat ta'lim tizimi dunyoda media savodxonlik va tanqidiy fikrlashni shakllantirish bo'yicha yetakchi tajribaga ega mamlakatlardan biri hisoblanadi. Bu mamlakatda o'quv jarayoni nafaqat bilim berish, balki o'quvchilarda axborotni baholash, tahlil qilish va manipulyatsiyadan himoyalash ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Media savodxonlik ko'nikmalari maktab dasturlariga erta bosqichdan – hatto 1-sinfdan boshlab – kiritiladi. Masalan, boshlang'ich sinflarda o'quvchilarga oddiy va kundalik axborot manbalarini ajratish, rasm va matnlar orqali xabarlarini tahlil qilish bo'yicha mashg'ulotlar o'tkaziladi. O'rta va yuqori sinflarda esa vazifalar murakkablashib, talabalar yangiliklar manbalarini tekshirish, ularning ishonchligini baholash, faktlarni solishtirish va dalillarga asoslangan xulosa chiqarish ko'nikmalarini o'rganadi. ^[8]

Finlyandiya maktablarida o'qituvchilar muntazam malaka oshirish kurslarida qatnashib, zamonaviy faktchecking va media savodxonlik metodikalarini o'zlashtiradilar. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar faol qo'llaniladi: interaktiv platformalar, onlayn testlar va multimedia materiallari o'quvchilarga kontentni tahlil qilishni amaliyotda o'rgatadi. O'quvchilarga jamoaviy loyihalar orqali ijtimoiy tarmoqlarda tarqaladigan misinformatsiya va dizinformatsiyani aniqlash, vizual kontentni tekshirish va to'g'ri xulosalar chiqarish ko'nikmalari mustahkamlanadi. O'zbekiston sharoitida Finlyandiya tajribasini moslashtirish orqali maktablarda axborot bilan ishlash ko'nikmalari erta bosqichdan shakllantiriladi, o'quvchilarning tanqidiy fikrlash darajasi oshadi va raqamli makondagi xavfsiz harakat qilish kompetensiyalari rivojlanadi. Shu bilan birga, maktab direktorlarining strategik roli muhim bo'lib, ular dars rejalari va o'quv resurslarini ta'minlash, o'qituvchilarni malaka oshirish kurslariga jalb qilish va ota-onalarni media savodxonlik bo'yicha xabardor qilish orqali Finlyandiya tajribasini samarali joriy etishni ta'minlay oladilar.

Natijada, o'quvchilarda faktchecking va tanqidiy fikrlash kompetensiyalari rivojlanadi, ta'lim sifatini oshirish va maktab boshqaruvining shaffofligini ta'minlash imkoniyati yaratiladi. Bu borada Estoniya ham yetakchi davlatlardan bo'lib, mamlakatning ta'lim strategiyasi asosida barcha fanlar doirasida media savodxonlik integratsiya qilingan. Estoniyada raqamli ta'lim va media savodxonlik bir-biriga uzviy bog'langan bo'lib, o'quvchilarning

axborot bilan ishlash ko'nikmalarini fanlarning har bir modulida rivojlantirishga qaratilgan. ^[9] Masalan, matematika yoki tabiiy fanlar darslarida o'quvchilarga grafiklar, diagrammalar va eksperiment natijalarini tahlil qilish, ularning manbalarini tekshirish va xulosalar chiqarish o'rgatiladi. Tarix yoki ijtimoiy fanlar darslarida esa yangiliklar, fotosuratlar va videolarni tanqidiy baholash, manipulyatsion yoki noto'g'ri kontekstdagi axborotni aniqlash ko'nikmalari shakllantiriladi. Shu tariqa, media savodxonlik ko'nikmalari alohida dars emas, balki barcha fanlar doirasida uzviy integratsiya qilinadi, bu esa o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni va faktcheking ko'nikmalarini barqaror rivojlantirishga imkon beradi. Estoniyada raqamli platformalar va interaktiv vositalar faol qo'llaniladi: o'quvchilar onlayn testlar orqali axborot manbalarini tekshirish, vizual kontentni tahlil qilish va yolg'on xabarlarini aniqlashni o'rganadi. Shu bilan birga, o'qituvchilar muntazam malaka oshirish kurslarida ishtirok etib, raqamli ta'lim va media savodxonlik bo'yicha yangi metodlarni o'zlashtiradilar.

O'zbekiston kontekstida Estoniya tajribasini moslashtirishda barcha fanlar bo'yicha media savodxonlik modulini ishlab chiqish, darslar davomida vizual va matnli kontentni tanqidiy baholash ko'nikmalarini joriy etish, raqamli platformalar va interaktiv resurslardan foydalanishni kengaytirish kabi bir qator usullarni qo'llab ko'rish mumkin. Shu orqali o'quvchilar nafaqat axborotni tahlil qiluvchi, balki raqamli makonda ongli qaror qabul qiladigan shaxs sifatida shakllanadi, maktab direktorlarining strategik va tashkiliy roli esa ushbu jarayonni ta'minlash va monitoring qilish orqali ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Janubiy Koreyada "Digital Safety Education" dasturi maktablar darajasida muntazam qo'llaniladi va o'quvchilarning raqamli makondagi xavfsizligi, media savodxonligi va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. ^[10] Bu dastur o'quvchilarga ijtimoiy tarmoqlarda tarqaladigan misinformatsiya va dizinformatsiyani aniqlash, vizual va matnli kontentni tekshirish, shuningdek shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha amaliy ko'nikmalarni beradi. Maktab boshqaruvi nuqtai nazaridan, ushbu dasturning samarali joriy etilishi direktorlar va rahbariyatning strategik boshqaruv faoliyatiga bog'liq. Direktorlar dastur uchun zarur resurslar ajratadi, o'qituvchilarni malaka oshirish kurslariga jalb qiladi, dars rejalarini va media savodxonlik mashg'ulotlarini muvofiqlashtiradi. Shuningdek, ular ota-onalarni xabardor qilish va jamoatchilik bilan aloqa o'rnatish orqali raqamli xavfsizlikning maktab darajasida barqaror shakllanishini ta'minlaydi.

O'zbekiston sharoitida ham Janubiy Koreya tajribasini moslashtirish imkoniyati mavjud. Maktab direktorlari "Digital Safety Education" kabi dasturlarni strategik jihatdan boshqarib, ularni fanlar doirasida integratsiya qilishi, o'quvchilarga amaliy faktcheking va media savodxonlik ko'nikmalarini o'rgatishi, shuningdek, o'qituvchilar va ota-onalar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yishi mumkin. Natijada maktab boshqaruvi misinformatsiya va dizinformatsiya oqimining oldini olishda faollashadi, o'quvchilar esa raqamli makonda ongli va xavfsiz harakat qiluvchi, tanqidiy fikrlash va axborotni baholash ko'nikmalariga ega shaxs sifatida shakllanadi. Shu tariqa, Janubiy Koreya tajribasi O'zbekiston maktablari uchun media savodxonlikni ta'lim jarayoniga samarali integratsiya qilish bo'yicha amaliy model sifatida xizmat qilishi mumkin.

Zamonaviy ta'lim tizimida misinformatsiya va dizinformatsiya oqimining kuchayishi maktab boshqaruvi va pedagogik jarayonlarni muvofiqlashtirishda yangi strategik yondashuvlarni talab qiladi.

Birinchi navbatda, milliy media savodxonlik standartlarini ishlab chiqish muhimdir. Bu standartlar o'quvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish, axborotni tahlil qilish va manipulyatsiyalardan himoyalash ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan bo'lib, ularni barcha maktab fanlarida uzviy integratsiya qilish mumkin.

Ikkinchi strategiya – maktablarda axborot xavfsizligi bo'yicha ichki siyosat yaratishdir. Bu siyosat maktab rahbariyati uchun rahbarlik va monitoring tizimini belgilab, darslarda ishlatiladigan barcha onlayn resurslarni tekshirish, ijtimoiy tarmoqlarda tarqaladigan noto'g'ri ma'lumotlarni monitoring qilish va o'quvchilar hamda xodimlar uchun xavfsiz axborot muhitini shakllantirish bo'yicha amaliy choralarni belgilaydi.

Uchinchi strategiya – faktcheking ko'nikmasini barcha fanlarda qo'llanadigan kompetensiya sifatida belgilashdir. Bu yondashuv orqali o'quvchilar nafaqat o'zbek tili va chet tillari darslarida, balki tarix, tabiiy fanlar va ijtimoiy fanlarda ham axborotni tekshirish va tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, o'qituvchilarga metodik tavsiyalar berilib, faktcheking amaliy mashg'ulotlari o'quv jarayoniga integratsiya qilinadi.

To'rtinchi strategiya – o'quvchilarning raqamli madaniyati bo'yicha muntazam monitoringni yo'lga qo'yishdir. Maktab direktorining tashkiliy roli bu yerda strategik ahamiyatga ega bo'lib, monitoring natijalari asosida pedagogik qarorlar qabul qilinadi, zarur holatlarda malaka oshirish kurslari yoki qo'shimcha treninglar tashkil etiladi, shuningdek, raqamli xavfsizlik va media savodxonlik bo'yicha ta'lim jarayoni optimallashtiriladi.

Beshinchi strategiya – OAV bilan hamkorlikda to'g'ri axborot tarqatish loyihalarini yo'lga qo'yishdir. Maktab rahbariyati ommaviy axborot vositalari bilan aloqalarni rivojlantirib, o'quvchilar va ota-onalarni axborot manbalari ishonchligi hamda misinformatsiya va dizinformatsiyadan himoyalash bo'yicha xabardor qiladi. Shu tarzda, maktab boshqaruvi va OAV hamkorligi misinformatsiya oqimini kamaytirish, axborot maydonini shaffoflashtirish va ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Natijada, yuqorida sanab o'tilgan strategiyalar nafaqat pedagogik jarayonlarni mustahkamlab, balki maktab direktorlarining strategik boshqaruv rolini kuchaytiradi, o'quvchilarda tanqidiy fikrlash va faktcheking ko'nikmalarini rivojlantiradi hamda raqamli makondagi xavfsiz axborot muhitini yaratadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, misinformatsiya va dizinformatsiya bugungi raqamli jamiyatning eng dolzarb muammolaridan biri bo'lib, ta'lim tizimi ushbu jarayonlarning ta'siriga eng ko'p duch kelayotgan sohaga aylanmoqda. Ta'limda faktchekingni joriy etish o'quvchilarni ongli, tanqidiy fikrlaydigan, axborotni tahlil qila oladigan shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. O'qituvchilar faktcheking metodlaridan samarali foydalana olishi uchun ularga metodik qo'llanmalar, treninglar va raqamli manbalar zarur. Maktab va umuman ta'lim tizimida media savodxonlikni rivojlantirish misinformatsiya xavfini sezilarli kamaytiradi va ta'lim sifatini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Boymurodov, D. (2023). O'zbekistonda mediasavodxonlik holati, mavjud muammolar va rivojlanish tendensiyalari. Educational Research in Universal Sciences jurnali, 2, 654-bet.
2. Digital 2022: Uzbekistan – DataReportal Global Digital Insights. (2022). Retrieved from: <https://datareportal.com/reports/digital-2022-uzbekistan>
3. Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). Information Disorder. Council of Europe, 46-bet.
4. Lewandowsky, S., Ecker, U., & Cook, J. (2017). Beyond Misinformation. Journal of Applied Research in Memory and Cognition, 353–369-betlar.
5. UNESCO (2023). Guidelines for Regulating Digital Platforms.
6. Rasulov, I. (2022). Raqamli makonda misinformatsiya va dizinformatsiyani aniqlash texnologiyalari. Axborot xavfsizligi jurnali, 5(3), 12–20-betlar.
7. Paris, B., & Donovan, J. (2019). Deepfakes and Cheap Fakes. Data & Society, 8–9-betlar.
8. Finnish National Agency for Education (2016). National Core Curriculum.
9. Ministry of Education and Research of Estonia (2020). DIGCOMP Model.
10. Korea Ministry of Education (2022). Digital Safety Education Curriculum.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №12

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.